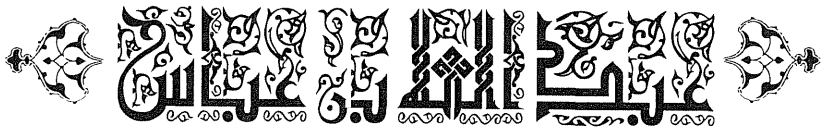

Kur'ân Tercümanı

ABDULLAH B. ABBÂS

Radiyallahu Anhu

اَللّٰهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمْهُ التَّأْوِيلَ

"Allah'ım! Onu dinde fakîh kıl ve ona tevili öğret"

(Buharî, *İlim*, 17)

"Biz, bize indirilen kitabı okuduk, anladık; ayetlerin neden indirildiklerine vakıf olduk ve bunlarla amel ettik. Ama daha sonra gelecek olanlar, Kur'an'ı okuyacaklar ama anlamayacaklar; bu sefer her biri bana göre deyip kendilerine göre görüşler oluşturacaklar. Böyle olunca da ihtilafa düşüp, birbirlerine girecekler.

Abdullah b. Abbâs (ra)

(İbn Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 293)

Adı	Abdullah b. Abbâs
Anlamı	Allah'ın kulu
Künyesi	Ebû'l-Abbâs/*Abbâs'ın babası*
Lakabı	el-Bahr/*İlimde derya*
	Tercümanü'l-Kur'an/*Kur'ân'ın tercümanı*
Baba Adı	Abbâs b. Abdülmuttalib
Anne Adı	Lübabetü'l-Kübra bint Hâris
Kabilesi	Haşimoğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Sonrası, 8/ Miladî, 618
İslam'a Girişi	Doğuştan
Sohbet Süresi	3
Rivayeti	1660
Savaşları	Cemel, Sıffın, İstanbul seferleri vs.
Görevleri	Basra Valiliği ve Hac Emirliği, Muallimlik
Vefat Yeri	Taif
Vefat Yılı	Hicrî, 68/Miladî, 688
Vefat Yaşı	70

Kur'ân Tercümanı
ABDULLAH B. ABBÂS
(Radiyallahu Anhu)

Hepimizin yakından tanıdığı Alvarlı Efe Hazretlerinin (v. 1956) dilinden düşürmediği bir duasının şöyle olduğunu söylerler: *"Allah bizi insan eyleye!"* İlk anda neden böyle bir dua diye insan düşünebilir, ama gerçekten bütün mesele insan olma meselesidir. Allah insanı insan olarak yaratmıştır da insan insan olduğunu unutmuştur. İnsan olmak, iki ayağı, iki eli olmak demek değildir; insanın insanlığını devam ettirmesi, ancak kulluk ile mümkündür. Allah'a (cc) kul olmak, Abdullah olmak, insanın insanlığını devam ettirir. Zaten bütün dertte budur; insan olduğumuzu hatırlamak, Allah'a kul olma nimetinin farkına varmak, Allah'a kul olup başka kapıların kulu ve dilencisi olmamak, yani Abdullah olmak...

Bizler de istedik ki insanlık tarihinin en bahtiyar cemaati olan ve kulluk kaliteleri Allah tarafından onaylanan[1] sahâbe nesli ile biraz daha yakından tanışabilelim. İstedik ki bu topraklara imanın tohumlarını eken, hidayet mesajlarını taşıyan o güzel rehberlerle hemhal olalım. İstedik ki toprağımıza ekilen iman tohumunun farkına vararak, o tohumları zayi etmemek için, bu çağın mü'min ve mü'mineleri olarak kulluk kalitemizi, ashâb kalitesine vardırmak için gayret gösterelim.

Abdullah b. Abbâs ve Kocaeli

Neden Kocaeli'ne Abdullah b. Abbâs'ı seçtik? Çünkü burada, bu topraklarda onun ayak izleri var da onun için... Bu ayak izlerinin nasıl olduğu-

[1] *"İman edip de Allah yolunda hicret ve cihad edenler, (muhacirleri) barındıran ve yardım edenler var ya (ensar), işte gerçek mü'minler onlardır. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır."* Enfal 8/74.

nu birazdan göreceğiz. Ancak öncesinde bir noktaya dikkatlerinizi çekmek istiyorum.

Efendimiz (sas) Hicretin 5. yılı, Hendek Gazvesi sırasında, hendekler kazılırken, önlerine çıkan koca bir taş parçasını kırarken, yakın bir zamanda Kisra'nın, Kayser'in ve Yemen'in İslâm ile tanışacağının müjdesini vermişti. [2]Aynı yıl, o gün için çok önemli bir nokta olan ve Bizans'ın dini, siyasi ve ekonomik merkezi olan Kostantiniye'nin fethedileceğinin müjdesini de verdi.[3] Bu müjdeyi duyan sahâbe artık durur mu? Hedeflerini belirleyen Efendimiz'in (sas) hiçbir sesini ve sedasını sessizliğe mahkûm etmedikleri gibi bu büyük ve zorlu hedefi de duymamazlıktan gelmediler, gelemediler. Efendimiz'in (sas) vefatının üzerinden 10 yıl geçmeden İslâm orduları el-Cezire'ye yani Anadolu'ya gelip dayandılar. Efendimiz'in (sas) vefatının üzerinden 17 yıl geçmeden Kıbrıs'ı fethettiler. 20 yıl geçmeden Sasanî devletini tarihe gömdüler. Mısır, Yemen, İfrikiyye yani Libya, Tunus, Fas'a ulaştılar.[4] Tüm bu seferlerin ortak bir arzusu vardı, o da Kostantiniye'ye İslâm'ın dirilten mesajlarını ulaştırmaktı. Ancak bu sefer, ilk olarak hicrî 48'de olacaktı. Efendimiz'in (sas) vefatının üzerinden 37 sene geçmişken, Muaviye b. Ebî Süfyan döneminde, Fedâle b. Ubeyd el-Ensârî kumandasında öncü birlik sayılacak bir orduyu kara yolu ile Şam'dan İstanbul üzerine gönderildi. Bu ordu kayda değer bir engelle karşılaşmadan Anadolu'yu baştan başa geçerek, Eskişehir, Afyon, Bilecik, Kocaeli'den İstanbul'a, Kadıköy'e ulaştı. İslâm ordusunun Kadıköy'e ulaştığı günler kıştı, soğuktu ve epey kar vardı, bu sahâbenin pek alışık olmadığı bir iklimdi. Bundan dolayı kışın geçmesini beklediler ve neredeyse 5-6 ay Kadıköy'de ikamet ettiler. Bir müddet sonra Süfyan b. Avf el-Eslemî kumandasında ikinci bir ordu gönderildi ve iki ordu İstanbul önlerinde birleşti. O gün için yaklaşık 1700 parça gemiden oluşan İslâm donanması da Ege üzerinden ve Çanakkale boğazından geçerek Marmara denizine girdi. Baharla birlikte İstanbul karadan ve denizden kuşatıldı.

---

[2] İbn Hişâm, *es-Sîre,* III, 230; Beyhâkî, *Delâil,* III, 417.

[3] *"Ümmetimden Kayser'in şehrinde savaşacak ilk ordu bağışlanacaktır."* Buhârî, *Cihâd,* 93; *"Kostantiniyye bir gün mutlaka fethedilecektir. Orayı fetheden kumandan ne iyi bir kumandandır! Onun ordusu da ne güzel bir ordudur!"* Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned,* IV, 335.

[4] Bkz. İbn Abdülhakem, *Futûhu Mısr ve Ahbâruhâ,* s. 53-204; Ethar Mübârekbûrî el-Hindî, *el-Arab ve'l-Hind fî Ahdi'r-Risâle,* s. 137-138.

Taraflar arasında zaman zaman kara ve deniz savaşları oldu. Ancak muhkem surlara sahip olan şehri fethetmek mümkün olmadı. Kuşatma uzayıp tekrar kış mevsimine girilince, sıcak iklimin insanları olan İslâm askerleri buranın soğuğuna tahammül edemedi. Zaten ilk defa bu savaşta kullanıldığı söylenen ve denizin üzerinde yanıp sönmeyen Grek ateşi[5] yüzünden donanma da büyük zarar görmüştü. Bundan dolayı kuşatma kaldırıldı. [6] Savaşın detayları bir yana, kaynaklardaki bilgilere göre bu seferde ordu içerisinde 63 civarında sahâbî vardı.[7] Bu 63 sahâbîden birisi, fethin manevi fatihi sayılan Ebû Eyyûb el-Ensârî'ydi. Biri, şu an İstanbul Ayvansaray'da medfun Ebû Şeybe el-Hudrî idi. Bu sahâbîlerden ikisi, Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Ömer idi. Bazı tarihi kaynaklara göre bir diğeri Hz. Hüseyin idi.[8] Bu sahâbîlerden bir diğeri de bu gün hayat defterinin sayfalarını çevireceğimiz Abdullah b. Abbâs idi.[9]

İşte Kocaeli'de Abdullah b. Abbâs dememiz bundan dolayıdır. Madem onun ayak izleri var bu topraklarda o halde meclis onun adına kurulmalı ve onun atını sürdüğü bu toprakların insanı olarak bir vefa gereği onu tanımalı ve onun ektiği tohumları zayi etmemeliyiz. Rabbim bundan da geri koymasın; bizi kul olarak kabul etsin, kulluğun hakkını yerine getiren bahtiyarlardan etsin inşallah...

İlim Denizi

Abdullah b. Abbâs dediğimiz zaman aklımıza ilk gelen kavramlardan biri hiç şüphesiz ilim kavramı olacaktır. Neden ilim kavramı onun adı ile özdeşleşmiştir? Çünkü, Abdullah b. Abbâs âdeta sahâbe içerisinde ilim için seçilmiş, o alanda istihdam edilmiş, başından sonuna kadar elinden tutulup bu iş için yetiştirilmiş birisidir.

---

[5] Bkz. Muhammed es-Seyyid el-Vekîl, *el-Emeviyyûn beyne'ş-şark ve'l-garb*, I, s.63-65.

[6] Abdüşşâfî Muhammed Abdüllâtîf, *el-Âlemü'l-İslâmî fi'lasri'l-Emevî*, s. 249; Muhammed es-Seyyid el-Vekîl, *el-Emeviyyûn beyne'ş-şark ve'l-garb*, I, 58-59; Yusuf el-Aşş, *ed-Devletü'l-Emeviyye*, s. 157.

[7] İmam-zâde Es'ad Efendi, *Feth-i Kostantiniyye*, s. 19.

[8] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, s. 476; İbn Asâkîr, *Tarihu Dımaşk*, XIV, 111.

[9] İbn Esîr, el-Kâmil, III, 459.

Kaynaklarımızın bize aktardıkları kadarı ile biz birçok sahâbînin lakabının ve künyesinin ne olduğunu biliriz; bu o bölgenin bir hususiyeti ve özelliğidir. İbn Abbâs'ın şöyle lakaplarına, onun hakkında kullanılan ifadelere baktığımızda, ilimden başka bir şey göremeyiz..

Ona; *Hibrü'l-Ümme* denir; Ümmetin dâhisi... [10]

Hibrü'l-Arab denir; Sasanî hükümdarı bunu demiştir; Arab'ın dahisi...[11]

Tercümanü'l-Kur'ân; Kur'ân'ın tercümanı denir.[12] Bunun anlamı nedir? Abdullah b. Abbâs, Arapça olan Kur'ân'ı başka bir dile mi çevirmiştir? Elbette ki hayır. O, Arapça olan Kur'ân'ı, Arap olan muhataplara en ince detayına kadar anlatmıştır ve bundan dolayı böyle bir lakabın sahibi olmuştur...

Bahrü'l-Ümme: Ümmetin ilim denizi... [13]

Rabbâniyü'l-Ümme: Ümmetin Rabbânî alimi [14]

Fakîhü'l-Ümme: Ümmetin Fakîhi...[15]

İmamü'l-Ülema; Âlimlerin İmamı [16]

Sultanü'l-Müfessirin: Müfessirlerin sultanı

Bu lakabı Abdullah b. Abbâs'a veren, kendisi de büyük bir ilim âbidesi olan Abdullah b. Mes'ûd'dur. [17]

Ve daha neler neler... O her lakabı ile kendisine söylenen her ifade ile ilim adına nerede durduğunu göstermiş, bu alanda nasıl bir konum elde ettiğini yansıtmıştır.

[10] Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe,* 23.
[11] Zehebî, *Tezkîretu'l-Hüffaz,* I, 40.
[12] İbn Sa'd, *Tabakât,* VI, 330.
[13] İbn Sa'd, *Tabakât,* VI, 330.
[14] Nesâî, *Fezâilü's-Sahâbe,* 23.
[15] Beyhakî, *Delâil,* VI, 193.
[16] Zehebî, *Tezkîretu'l-Hüffaz,* I, 40.
[17] İsmail Yiğit, "Emeviler", XI, 97.

Abdullah b. Abbâs'ı Bu İlmî Seviyeye Çıkaran Neydi?

Peki, Abdullah b. Abbâs bu büyük şerefi nasıl elde etmiştir? Ne yaptı ki İbn Abbâs böyle bir ilmin sahibi oldu? Gerçekten bu önemli bir sorudur. Bugünün dünyasında da alim olmak, alim yetiştirmek arzusunda olan insanların kendi dünyalarına mesajlar alması içinde çok önemli bir sorudur. Bu soruya doğru cevaplar bulabilmemiz için meseleye üç noktadan cevap verebiliriz.

1- Allah'ın seçmesi

2- Zeminin uygunluğu

3- Kişinin durumu

1. Allah'ın Seçimi

Öncelikle şunu söyleyelim ki Peygamberin varisi olan bir âlim olmak Allah'ın seçimi ile olur. İstihdam-ı İlahiyye dediğimiz, Allah'ın istihdam etmesi meselesi, mühim bir meseledir; bu olmazsa mümkün değil hiçbir şey olmayacaktır. Belki şahıs, iyi bir bilim adamı olur, hoca olur, entelektüel olur, şu olur bu olur; ama alim olmaz. Olabilmesi için Allah'ın o zatı o iş için seçmesi şarttır.[18] Elbette ki Allah'ın seçmesinin de bazı yasaları, kanunları vardır; o yasaların gereklerinin ortaya çıkması o seçim sürecini başlatır. Biz İbn Abbâs'ta böyle bir seçimin var olduğunu görüyoruz. Eğer böyle bir seçim olmasa idi dünyaya gelir gelmez, âlemlerin sultanının kucağına getirilip de: **"Allah'ım onu dinde fakih kıl ve ona te'vili öğret!"** [19] duasına mazhar olmazdı. Hatta bazı kaynaklarda şöyle bir bilgi vardır: Abdullah daha doğmadan Mekke'deyken Efendimiz, Abdullah'ın annesi Lübabe'ye, çocuğunu doğurunca bana gönder demiş, doğar doğmaz Efendimiz'e (sas) getirilmişve ona bu duayı orada yapmıştır.[20] Allah seçti ki Peygamberine o duayı yaptırdı; neden başka biri değil de İbn Abbâs bu duanın sahibi oldu, burada seçimin, istihdamın varlığı ortaya çıkmaktadır.

[18] "Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar." Bakara 2/269.

[19] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 674.

[20] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 113.

2. Zeminin Uygunluğu

Alim olmak, alim yetiştirmek için zeminin uygun olması şarttır. Zemindir, ailedir, muallimdir, mekteptir, mesciddir ve çevredir. Beş önemli husus: *Aile, muallim, mektep, mescid ve çevre....* Bu beş şey de İbn Abbâs'ta vardı; hem de en üst düzeyde vardı; olduğu için netice böyle oldu.

Onun ilme sevdalı hem babası hem annesi vardı. Baba alim olsun derken, annesi mühendis olsun demiyordu. Baba da anne de aynı sevdada idi.

Onun Efendimiz (sas) gibi bir muallimi vardı. Meymûne validemiz gibi - neden özellikle Meymûne ona geleceğiz- bir muallimi vardı. Hz. Ali, Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd ve daha niceleri böyle muallimleri olan bir talebe elbette İbn Abbâs gibi bir alim olacaktır...

Onun Suffa Mektebi gibi bir mektebi, medresesi vardı. Cebrail'in gidip geldiği bir mektep, Allah rızası dışında hiçbir mülahazanın karışmadığı bir mektep, ilmin hakikatin hakim olduğu bir mektep, zararlı hiçbir unsurun olmadığı ve barınmadığı bir mektep, işte böyle bir mektepte yetiştiği için İbn Abbâs, *Habrü'l-Ümme/Ümmetin Dahisi* oldu.

Onun Mescid-i Nebevi gibi bir mescidi, camisi vardı. Sadece namaz kılınan bir mabed değil; gecesi gündüzü ile hayatın kalbi olan bir mescit... Hayatın kalbi olduğu için, hayata dair ne varsa onları öğrendiği bir mescid... Mihrabında, minberinde Peygamber olan bir mescid... Dünyanın dört bir tarafında binlerce kardeşinin kanı akıtılırken, ağaçtan, böcekten bahsetmeyip, kardeşleri için gözyaşı dökülen bir mescid... Böyle bir mescidin cemaati olunca İbn Abbâs *Fakihü'l-Ümme/Ümmetin Fakihi* oldu...

Onun Medine gibi bir çevresi vardı. Televizyondan, internetten, dedikodudan, gıybetten, yalandan, dolandan, şantajdan, uzak bir çevre... Sokaklarında sahâbenin meleklerle kol kola gezdiği bir çevre... Caddelerine vahyin sağanak sağanak yağdığı bir çevre... Elbette bu çevrede yetişen İbn Abbâs olacaktı.

Şimdi bu tespitleri paylaşınca hemen akıllara: "Bizim ne böyle bir ailemiz, ne böyle bir muallimiz ne böyle bir mektebimiz ne böyle bir mescidi-

miz ne böyle bir çevremiz var; olmadığı için de ne biz İbn Abbâs olabiliriz, ne de İbn Abbâslar yetiştirebiliriz?" diye gelebilir... İlk bakışta normal bir itiraz gibi gözükse de aslında bu bir bahanedir. O günün dünyasının insanları Mekke gibi zorlu bir hayatı yaşadıkları için Medineleri oldu. Medineler gökten yere inmeyecek senin, benim çabamla Medine olacak. Bizler bir başlasak kimselerden bir şeyler beklemeden evlerimizi Medine kılmaya; mesele hal yoluna girecek. O halde evlerimizi vahyin evi yapalım, kurtaralım boş ve anlamsız şeylerden göreceksiniz birçok şey değişecek.... Meselenin zemin uygunluğu da böyle; gelelim üçüncü alana...

3. Kişinin Durumu

Kişinin durumu tespitinden kastımız, âlim olacak kişinin buna uygun olup olmadığıdır. Öteden beri yapılan yanlışlık nedir bizim toplumumuzda? Ne kadar zeki çocuk varsa başka alanlara yönlendirmek, ne kadar artık yapacak başka bir şeyi olmayan çocuk varsa onları da dini alanlara yönlendirmek... Çocukların en zekilerini, mühendis, doktor, hukukçu yapmaya çalışmak zekâ itibari ile en altta olanları ise İslâmî ilimlere yönlendirmek...

Hz. Adem'in çocukları olan Habil ile Kabil kıssasını hepimiz çok iyi biliyoruz. Habil elindeki en güzel şeyi Allah'a kurban etmiş, Kabil ise gözünden çıkardığı şeyi kurban olarak takdim etmişti. Bizler de her bu kıssayı okuduğumuzda Habil'i övmüş, Kabil'i kötülemişizdir; ama iş kıssadan hisseye dönünce, yani kıssadan hayata dönünce ne yazık ki Kabil gibi davranmışız.

Hz. Meryem'i okumuşuz; annesi Hanne'nin nasıl adadığını gözyaşları içerisinde dinlemişiz, ama hayata dönünce hiçbirimizin aklına değil doğmamış tek çocuğumuzu, doğmuş üç, dört çocuğumuzdan bir tanesini adamak aklımıza gelmemiş...

Neden adamadın diye soranlara da 'mabed mi var ki adayalım?' diye bahaneler söylemişiz... Allah aşkına Meryem'in adandığı mabed, Mescid-i Nebevî miydi? Hayır! Yahudilerin ciddi sıkıntılar yaptıkları bir yerdi. Buna rağmen Meryem'in annesi Hanne, adağını yerine getirdi, Allah (cc) da Zekeriya gibi bir peygamberi ona vekil kıldı.

Dolayısı ile kişi, âlim olmaya, ilim adamı olmaya, talebe olmaya uygun olacak... Bundan sonrası ise talebenin kendine düşüyor. Soruyorlar İbn Abbâs'a, diyorlar ki: 'Sen nasıl böyle bir ilim elde ettin? Binlerce sahâbî içerisinde sen ne yaptın ki böyle bir ilmin sahibi oldun? Cevaba dikkat edelim: *"İki şeyle elde ettim: Biri, güçlü bir arzu diğeri, düzenli bir çalışma..."*[21] İlim elde etmenin en önemli iki yolunu söyledi bize İbn Abbâs: Güçlü bir arzu, istek, emel ve düzenli bir çalışma...

İşte İbn Abbâs'ı ortaya çıkaran üç faktör, unsur bunlar... Buraya kadar aktardıklarımızı İbn Abbâs'tan alacaklarımızın alt yapısı olarak kabul edelim ve böylece onun hayat defterinin sayfalarını çevirmeye başlayalım. Bakalım hayat defterinin sayfalarından bizim zihinlerimize, akıllarımıza, elbette hayatlarımıza neler dökülecek...

Hayatına Kısa Bir Bakış

Tarihler; -biraz ihtilaflıdır ama bazı noktaları dikkate alarak en doğrusunun bu olduğunu söyleyebiliriz- miladî 618 veya 619'u gösterdiğinde,[22] nübüvvetin mesajları 9-10 yıldır Mekke sokaklarında duyulmaya başlandığı bir dönemde ve Şib-i Ebî Talib denen Mekke döneminin en zorlu günlerinde, biliyorsunuz muhasara günleridir o günler... Efendimiz'in (sas) çok sevdiği amcası Abbâs'ın evinden bir bebek sesi yükselir.[23] Doğan çocuğa Abdullah ismi verilir. Babası Efendimiz'in (sas) amcası Abbâs, annesi, Lübabetü'l-Kübra bint Hâris el-Hilaliyye'dir. Bu büyük kadın, Hz. Hatice'den ve Peygamber evinin kızlarından sonra iman eden ilk hanımdır.[24] Biliyorsunuz, Hz. Abbâs yıllarca imanını ikrar etmedi, ta Mekke fethine kadar da Mekke'de kaldı; ama bu hanım ilk günlerde iman etti ve mü'mine bir hanım olarak Mekke'de yaşadı, fetihten sonra Hz. Abbâs ile birlikte Medine'ye hicret etti. [25]

[21] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 82.

[22] Abdullah b. Abbâs'ın doğum ve vefat tarihleri konusunda bazı ihtilaflar vardır. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1074,1080; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 292,295; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 66,71.

[23] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 332.

[24] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 247; Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, II, 469.

[25] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2623-2624; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 246-247; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 461, 462.

Söz Lübabe validemize gelince, önemli bir noktaya dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Hz. Lübabe, damatları ile meşhur Hind bint Amr'ın kızıdır. Bu hanımın tam dokuz kızı vardı. Dokuzu da iman etmişti. Bundan dolayı onlara imanlı kız kardeşler denirdi.[26] Bu dokuz kız kardeşi burada birer birer anlatmaya imkan yoktur; ancak İbn Abbâs'ın teyzeleri olan bu hanımlar; İbn Abbâs'm yetişmesinde de önemli katkıları olduğu için, bazıları hakkında kısa bilgiler vermemiz yerinde olacaktır. İbn Abbâs'm o teyzelerden biri Esmâ bint Ümeys'ti. Esmâ bint Ümeys, ilk önce Hz. Ca'fer ile onun Mûte'de şehid olmasının ardından Hz. Ebû Bekir ile onun vefatının ardından ise Hz. Ali ile evlenen büyük bir İslâm kadını idi.[27] Hz. Esmâ, İbn Abbâs'ın teyzesi olduğu için, İbn Abbâs bu üç eve de destursuz girer çıkardı. O teyzelerden biri Selmâ bint Ümeys'ti; o Hz. Hamza ile evliydi. Bir diğeri Halid b. Velid'in annesi Lübabe es-Suğra Asma bint Hâris idi. O teyzelerden ikisi Peygamber evinin sultanları idi. Önce Zeyneb bint Huzeyme, Efendimiz'in (sas) hanımı olmuştu. O vefat edince Efendimiz (sas) bu sefer anneleri bir, babaları ayrı olan Meymûne bint Hâris ile evlenmişti ki Meymûne validemiz İbn Abbâs'm öz teyzesi idi. Dolayısı ile İbn Abbâs hem Efendimiz'in (sas) amcasının oğlu hem de hanımı Meymûne'nin yeğeni idi. [28]

Hz. Abbâs ile Lübabe validemizin ikinci çocukları idi; Abdullah... Abdullah'ın abisi Fadl b. Abbâs'ı çok duymuşsunuzdur.[29] Fadl ve Abdullah'tan sonra da o evin birçok çocuğu olacaktı; Ubeydullah, Kusem, Abdurrahman, Mabed ve kız olarak Ümmü Habib... [30] Tabi Hz. Abbâs'ın diğer hanımlarından da çocukları var; ama biz özellikle Lübabe validemizden olan çocukları bunlar... Bu çocuklar üzerinden iki hususa dikkatlerinizi çekeceğim.

Birincisi; altı erkek çocuktan, ikincisi olan Abdullah'ın ilim alanında istihdamı Efendimiz'in (sas) ilk gün yaptığı dua ile, dolayısıyla Allah'ın (cc) seçimi ile olmuştur. Bunun nasıl olduğuna önceki sayfalarda değindik.

---

[26] İbn Habib, *el-Muhabbar,* s. 109.

[27] İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 2417, 2418; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* VII, 12, 13; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* IV, 347-348.

[28] Bkz. Muhammed Emin Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü,* s. 120, 121, 302, 303.

[29] Bkz. Muhammed Emin Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü,* s. 300-301.

[30] Bkz. Muhammed Emin Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü,* s. 300-321.

İkincisi: Bu altı kardeşin her biri Allah'ın (cc) kelimesini yüceltme adına dünyanın dört bir tarafına yayılmış, her biri başka bir yerde bedenini toprağa emanet bırakmıştır. Bundan dolayı tarihçiler derler ki: *"Biz hiçbir ananın çocuklarının kabirlerini Abbâs'ın Ümmü Fadl'dan olan çocuklarının kabirleri kadar birbirlerinden uzak görmedik. Fadl Şam'da, Abdullah Taif'te, Ubeydullah Medine'de Kusem Semerkant'ta (Şah-ı Zend/ Yaşayan Sultan), Mabed ile Abdurrahman İfrikiyye'de... (Tunus ile Fas arasında)"* [31]

Ana dediğiniz böyle olur; doğuracak ve dünyanın dört bir tarafına, yaşamak için değil, yaşatmak için gönderecek evlatlarını... Allah böyle annelerimizin sayısını çoğaltsın...

İşte Abdullah b. Abbâs, böyle bir zeminde Müslümanlar ambargo altına iken bir sevinç ve neşe vesilesi olarak miladî 618'de doğuyor; mü'mine olan annesinin yanında mü'min olarak yetişiyor.

Medine'ye Hicreti

Abdullah b. Abbâs, kendisi nasıl Medine'ye hicret ettiğini şöyle anlatıyor: *"Biz Medine'ye Hendek Gazvesi'nin yapıldığı sene Kureyş ordusunun içerisine gizlenerek geldik. Ben kardeşim Fadl ve hizmetlimiz Ebû Rafi ile birlikte onların içine karışarak geldik. Arç denen mevkie gelince içlerinden ayrıldık ve Medine'ye doğru gittik. Yolumuzu kaybettik; dolaşa dolaşa çok zor şartlarda Medine'ye vardık. Biz Medine'ye geldiğimizde hendeklerin kazılması bitmek üzere idi. O günler Fadl 13, ben ise 8 yaşlarında idim."* [32]

Bu rivayet üzerinden İbn Abbâs'ın yaşını daha iyi tespit edebiliyoruz; Hicretin 5. yılı; miladî 627 olduğuna göre, o tarihlerde 8 yaşlarında ise, 619 veya 618 olmalı doğum tarihi... Demek İbn Abbâs Medine'ye geldiğinde 8 yaşlarında bir çocuk... Nerede kalacak peki? Bir ayağı Suffa'da, bir ayağı Mescid'de... Tertemiz bir dimağ olarak nübüvvetin iklimine girecek ve oradan çok şeyler öğrenerek çıkacak... Biliyorsunuz İbn Abbâs, müksirindendir; yani çok hadis rivayet eden sahâbîlerden biridir. O sıralamada beşincidir.

[31] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 6.
[32] Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, II, 391, 392.

İlk sırada 5374 hadis ile Ebû Hureyre, İkinci sırada 2630 hadis ile Abdullah b. Ömer, üçüncü sırada 2286 hadis ile Enes b. Mâlik, dördüncü sırada 2210 hadis ile Hz. Aişe ve beşinci sırada 1660 hadis ile İbn Abbâs gelir.[33] İbn Abbâs ile Hz. Aişe validemizin ortak bir hususu vardır; ikisi de gözlerini ve rüyalarını başka şeylerle bulandırmadan safî bir dimağ ile peygamberin sofrasına oturmuşlardır. Böyle olduğu için sahâbe içerisinde naklin yanında, fehmin yani anlayışın, fıkhın yani derin kavrayışın bu iki isimde biraz daha farklı bir noktada durmaktadır.

Aradan 2 yıl geçtikten sonra Hicretin 7. yılı Kaza Umresi'nin arkasından Efendimiz (sas) İbn Abbâs'ın teyzesi olan Meymûne validemiz ile evlenir.[34] O günden sonra Peygamber'in hanesinin kapıları İbn Abbâs'a daha da fazla açılır ve kaç gecesini teyzesinin yanında Efendimiz (sas) ile birlikte geçirir. [35] Siz Meymûne validemizin yerinde olsaydınız, o günler 10 yaşında olan yeğeninizi odanıza alır mıydınız? Düşünün o hanede 8-9 hanım var o günlerde; siz ancak 8-9 günde bir Efendimiz (sas) ile baş başa kalacaksınız; hayatta kimse istemez o gece kimsenin odada olmasını... Odaların nasıl olduğunu da biliyorsunuz. İnanın Meymûne validemiz de istemiyor; peki kim istiyor? İbn Abbâs istiyor, Efendimiz (sas) müsaade ediyor. Neden peki? Şahit olsun o temiz bir dimağ ve nakletsin nesillerden nesillere peygamberin gecelerini, uykularını, yatışını, son tesbihatını, kalkışını, abdest alışını, gece kıyama duruşunu, kıraatini, Rabbine karşı yakarışını... Bugün hadis kitaplarımızda bu saydıklarımızı en güzel bir şekilde bize iki isim aktarır; onlardan biri Hz. Aişe ve diğeri İbn Abbâs'tır...

O gecelerden bir tanesine bizlerde misafir olalım... İbn Abbâs, kendisi bize naklediyor, diyor ki:

"Bir gece teyzem Meymûne'nin misafiriydim. Kaldığımız odada bir yer yatağı vardı. Yatacağımız sırada teyzem iki parça örtü getirdi. Onlardan birini başucumuza koydu, diğerini ise açtı; bir parçasını bizim yatacağımız yerin altına serdi, diğer parçasını da üstümüze... Ben yatağın sağ tarafında uzanmı-

[33] Muhammed Emin Yıldırım, *Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız?*, s. 146-149.
[34] Muhammed Emin Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 120-121.
[35] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 320, 321.

şım. Teyzem beni yatırmaya çalışıyor, ben de yatıyormuş gibi yapıyorum; ama yatmıyorum. Yatar mıyım, Resûlullah'ın ne yapacağını gözleyeceğim. Bir müddet sonra Efendimiz (sas) geldi. Eğildi bana baktı ben yatıyormuş gibi yaptım. Sonra ona ayrılan örtüyü aldı; kendisine sardı ve elbiselerini öyle çıkarttı. Sonra teyzemin bulunduğu tarafa uzandı. Gecenin ilerleyen kısmında; üzerine örttüğü örtüyü kendine sarmış bir halde kalktı. Abdest almak için su tulumuna uzanınca, ben de kalkmak istedim; sonra kendi kendime dedim ki: 'Kalkma Abdullah! izle bak ne yapacak' ve izledim. Çok güzel bir abdest aldı ve elbiselerini giyerek örtüyü üzerinden açtı. Sonra da namaza durdu. Baktım ***"Velillahi Mülkü's-semavati ve'lard"*** ayetinden[36] başladı okumaya... Hemen kalktım, ben de abdest aldım ve Efendimiz'in (sas) bir adım arkasında sola doğru namaza durdum. Efendimiz (sas) benim namaza durduğumu görünce eliyle beni sağına ve yanına doğru çekti. Ben yine soluna ve arkasına geçtim. Böylece ikişer ikişer, en son tek olmak üzere tam 13 rekat namaz kıldık. Sonra döndü bana dedi ki: **"Neden yanımda durmadın namazda?"** Dedim ki: "Ya Resûlullah! Sen Allah'ın Resûlü'sün ben nasıl senin yanında durabilirim ki?" Bu sözüm çok hoşuna gitti ve orada dedi ki: **"Allah senin ilmini ve fehmini/anlayışını artırsın."** Namazı bitirdikten sonra oturdu Efendimiz (sas), ben de oturdum. Yanağını yanağıma dayadı. Öyle bir sevinmiştim ki bu hale, bir müddet sonra baktım öylece uyudu. Ben de rahatsız olmasın diye nefesimi bile tutmaya çalıştım. Aradan bir müddet geçmişti ki Bilal'in sabah namazına uyandıran sesi duyuldu. Hemen kalktı, abdest aldı ve mescide gitti. Ben de onunla beraber gittim." [37]

Arkasındaki Nebevî Dualar

Efendimiz (sas) çeşitli zamanlarda İbn Abbâs'a bazı olaylar üzerine dualar yapmıştır. Bugün hadis kitaplarımıza bu göz ile baktığımızda karşımıza çıkan şudur:

Biri biraz önce söylediğim dua idi. Diğeri, Müslim'de geçen: **"Allah'ım! Onun anlayışını arttır!**[38] duasıdır.

[36] Âl-i İmrân, 190.
[37] İbn Sa'd, *Tabakât,* VI, 321; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1075; İbn Kesîr, *el-Bidâye,* VII, 81, 82.
[38] Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe,* 30.

Yine Buhârî'de geçen başka bir rivayette der ki İbn Abbâs: "Efendimiz (sas) bir gün beni kolları arasına aldı. Başımı tam mübarek göğsünün üzerine koydu ve dedi ki: **"Allah'ım ona hikmeti/**[39]**kitabı öğret!"** [40]

Buhârî'nin abdest babında yer alan başka bir hadiste ise İbn Abbâs der ki: "Bir gün Efendimiz (sas) ihtiyacını gidermek için bizden uzaklaşmıştı. Dönüp geldiğinde ben abdest suyunu hazırlamıştım. Suyu orada hazır görünce sevindi: **"Kim hazırladı?"** dedi. İbn Abbâs dediler. Orada dedi ki: **"Allahümme fa'kihhu fi'd-din/Allah'ım! Onu dinde fakih kıl!"** [41]

Ahmed b. Hanbel'de ve İbn Hibban'ın *Sahih*'inde ise bu dua şu şekilde geçer: **"Allahümme fa'kihhu fi'd-din ve allimhu't-te'vil/Allah'ım! Onu dinde fakih kıl ve ona te'vili öğret!"**[42]

Bu duaların hepsi birbirinden önemlidir. Ancak bu dualardan bir tanesinin üzerinde ayrıca durulması gerekmektedir. Bu: **"Allahümme fa'kihhu fi'd-din ve allimhu't-te'vil /Allah'ım! Onu dinde fakih kıl ve ona te'vili öğret!"**[43] Ne demek bu? Bunu anlamı şudur: "Allah'ım onu dinde derin anlayış sahibi kıl! Sadece rivayet aktaran değil, o rivayetleri en ince detayına kadar anlayan, incelikleri fark eden, manasını anladığı gibi maksadını da anlayan biri eyle! İşin te'viline yani en derinine, görünene ve görünmeyenlere de onu muttali eyle!"

İbn Abbâs'ın hayatını biraz biliyorsanız bu duanın onun hakkında nasıl kabul olduğunu çok iyi anlarsınız. Bugün hangi tefsir, hadis, fıkıh, akaid, kelam, kıraat, şiir, ensâb kitabını açarsanız açın, ona dair bir söze rastlar, kimselerin görmediği fark etmediği incelikleri, size anlattığına şahit olursunuz. Dinde fakîh olan, te'vilde ehil olan birinin lisanından hakikatlere dair şeyler okursunuz. Bakın hadis kitaplarına onun sadece Efendimiz'den (sas) duyduğunu aktaran biri olmasının ötesinde o sözün mana, maksat ve hikmetine dair de hayatından izler bulursunuz.

[39] Buhârî, *Fezâilü Ashâbî'-Nebî*, 24.
[40] Buhârî, *İlim*, 17; İbn Mace, *Fezâil*, 165.
[41] Buhârî, *Vudû*, 10.
[42] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 674; İbn Hibban, *Sahih*, IX, 98.
[43] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 674; İbn Hibban, *Sahih*, IX, 98.

Meselâ; Tabîin neslinin büyük simalarından Âmir b.Vasile (Ebû Tufeyl) naklediyor diyor ki: İbn Abbâs'a sordum dedim ki: "Senin kavmin Resûlullah'ın (sas) Safa ile Merve arasındaki Say'ı, deve üzerinde yaptığını söylüyor ve bunun sünnet olduğunu iddia ediyorlar, ne dersin bu konuda?" Cevabı nedir biliyor musunuz? *"Söylenen hem doğru hem yanlıştır."* Bu cevap karşısında Ebû't-Tufeyl sarsılır, İbn Abbâs sözüne şöyle devam eder: "Evet, Efendimiz (sas) deve üzerinde Sa'y yaptı. Sebebine gelince insanlar sorular soruyorlardı, etrafı sarılmıştı; görünebilsin ve sesini insanlara işittirebilsin diye böyle yaptı." [44] Bakın işin hikmet ve maksadını anlatarak izah ediyor ve bu konuda doğru olanı insanlara gösteriyordu.

Yine, bir gün birisi İbn Abbâs'a şöyle bir soru sordu: "Cuma günü gusletmek vacip midir?" "Hayır, vacip değildir, ancak dileyen gusleder, sevabını alır" dedi. Sonra neden Efendimiz'in (sas) ısrarla Cuma günleri gusül alınması gerektiğini belirten sözler söylediğini açıkladı. Dedi ki: "Peygamber zamanında insanlar Medine dışından da Cuma namazı için gelirlerdi. Zorlu şartlar, elbiselerin az olması ve bazılarının yünden elbiseler giymesi mescidde koku yapardı. Efendimiz de (sas) bundan dolayı ısrarla gusül edilip gelinmesini, güzel kokular sürünülmesini istemiştir."[45] İşte yine hikmete bağlı olarak yapılan bir açıklama...

İlim Yolunda Derin Bir Hırs

İbn Abbâs, Efendimiz (sas) ile yaklaşık 6 yıl geçirir. Çok şeylere şahit olur, birçok hadiseyi bizzat görür. Efendimiz (sas) vefat ettiğinde 13-14 yaşlarında halen bir çocuktur. Efendimiz'in (sas) vefat günü bize bir tablo aktarır ki bu tablo onun ilimde nasıl bir hırs içerisinde olduğunu ve ilmin asla fasıla kabul etmeyeceği hakikatini bizlere gösteren çok önemli bir örnektir. İbn Abbâs diyor ki: "Efendimiz (sas) vefat ettiği gün hepimizde derin bir üzüntü vardı. Ama o gün Medine'nin dışında olan sahâbîler de bu büyük hadiseden dolayı Medine'ye gelmişlerdi. Ashâbın tamamını bir arada görünce duyduğum bazı hadisleri onlardan doğrulatmak istedim. Yanımda

[44] Müslim, *Hac*, 2; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 233 .
[45] Ebû Dâvûd, *Kitabu't-Taharet*, 130.

ensârdan bir arkadaşım vardı. -Kim olduğunu söylemiyor, ihtimal Câbir b. Abdullah'tır, çünkü o da bir ilim âbidesidir- dedim ki: 'Gel gidelim, bir daha bu fırsat ele geçmez, dışarıdan gelen sahâbeye aklımızdaki soruları yöneltelim.' Ensârdan olan o arkadaşım bana kızdı, bugün bunun yerimi dercesine dedi ki: 'Sana hayret ediyorum doğrusu... Bu kadar sahâbî hayatta iken sanki insanlar sana ve bana mı muhtaç kalacaklar ki sen bu konuda çırpınıp duruyorsun?' Kızdı bana ve gelmedi. Ama ben durmadım, gittim. Usulüne uygun bazı sahâbîlere sorular sordum ve cevaplarını aldım." [46]

İşte ilimde hırs budur. Babanız vefat eder, evladınızın başına iş gelir, hanımız hastalanır, siz hastalanırsınız yine de istikrar ile ilme devam edersiniz, eğer ilim talibi iseniz. Yok eğer sadece öğrenci iseniz hafif esen bir rüzgar ile işi bırakabilirsiniz. Öğrenci başka, talebe başkadır çünkü... İbn Abbâs talebe idi; ilmin talibi idi, bundan dolayı da dur durak demeden, gece gündüz demeden o yolda ter dökerdi.

Yine kendisi anlatıyor: "Duysam ki ashâbdan birinde bende olmayan bir hadis var. Koşa koşa onun yanına gider onu ondan öğrenirdim. Medine'nin dışında olsa bile bundan geri durmazdım. Bazen gittiğim evde vakit öğle ise, o sahâbînin kapısının önünde oturur, uyanmasını beklerdim. Nice sonra o sahâbî uyanır, beni kapıda bekler görünce üzülür: 'Neden geldin buralara kadar ey Peygamber'in Amcasının oğlu!" dediklerinde, derdim ki: "Ben sizdeki ilmi almaya geldim. İlim ayağa gitmez, ilmin ayağına gidilir.' [47]

İhtiyarların Genci

Böyle bir hırs olduğu için çok değil, 16-17 yaşlarında fetva sorulacak bir konuma gelir. Hz. Ömer ondaki bu cevheri fark edince onu hiç meclisinden ayırmaz. Ashâbın büyükleri ile beraber aynı mecliste oturtturur, içinden çıkılmayacak meseleler olunca: *"Hadi ihtiyarların gencine soralım"* derdi.[48] İhtiyarların Genci; Hz. Ömer'in ona taktığı lakaptı. Bir gün Hz. Ömer, onu yine ashâbın büyüklerinin oturduğu bir mecliste hemen yanı başına oturt-

[46] Dârimî, *Mukadîme*, I, 467; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1076.
[47] İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, I, 749-750.
[48] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 86.

muştu. Sahâbîlerden biri -onun Abdurrahman b. Avf olduğu söylenir- Hz. Ömer'e: "Bu gencin burada ne işi var. Eğer o gelecekse bizim de onun yaşlarında çocuklarımız var, o zaman söyleyelim onlardan da gelsin" dedi. Hz. Ömer: "Bu genç sizin gençlerinize benzemez! Onda farklı bir kabiliyet var" dedi.. Bilenler bilir, bilmeyenler merak eder. Bunun üzerine Hz. Ömer, ortaya şöyle bir soru atar: "Söyleyin bakalım Nasr Sûresi'nin anlamını?" Orada bulunanlar hep lafzi anlamlar üzerinde yoğunlaşırlar. Hz. Ömer bu sefer İbn Abbâs'a sorar. İbn Abbâs, dinde derin, anlayışta keskin olan o güzel sahâbî, hiçbirinin bakmadığı yerden meseleye bakar ve der ki: "Bu sûrede ***'İza cae nasrullahi ve'l feth, ve raeyte'n-nase yedhulüne fi dinillahi efvace'*** ifadesinden maksat, Allah Resûlü'nün vefatıdır. Çünkü insanlar fevc fevc bu dine girmiş, din kemale ermiş, nimet tamamlanmış artık Efendimiz'in (sas) Rabbini hamd ile tespih ederek, ona doğru gitme vakti gelmiştir."[49] Bu cümleler İbn Abbâs'ın dilinden dökülünce sahâbe sevinç ve şaşkınlık içerisinde bu genci takdir eder ve Hz. Ömer'in neden onu getirdiğini daha iyi anlarlar...

Hz. Ömer bir gün ümmetin sırdaşı olan Huzeyfetü'l-Yemanî'den fitnelere dair bazı hadisleri duyar. Derin derin düşünmeye başlar. O, o halde iken İbn Abbâs, yanına girer. Hz. Ömer'i böyle bir halde görünce İbn Abbâs sorar: "Ne bu halin Ey Emire'l-Mü'minin! Çok düşüncelisin." Hz. Ömer der ki: "Ey İbn Abbâs! Söyler misin bu ümmetin kitabı bir, Peygamberi bir ve kıblesi bir olduğu halde nasıl olur birbirlerine düşebilir ve fitne kapılarını kırabilir?" Bu soruya İbn Abbâs bir cevap verecek, o cevap sadece Hz. Ömer'e verilmiş bir cevap değil, aslında kıyamete kadar tüm mü'minlere verilmiş bir cevap olacaktır. Diyecektir ki: *"Ey Mü'minlerin Emiri! Biz, bize indirilen kitabı okuduk, anladık, ayetlerin neden indirildiklerine vakıf olduk ve bunlarla amel ettik. Ama daha sonra gelecek olanlar, Kur'ân'ı okuyacaklar, ama anlamayacaklar; bu sefer her biri bana göre deyip kendilerine göre görüşler oluşturacaklar. Böyle olunca da ihtilafa düşüp, birbirlerine girecekler."*[50] Bu sözler Hz. Ömer'i daha da dehşete düşürecekti. Haksız mı İbn Abbâs!? Bugün ümmet olarak başımıza gelenlerde hep Kur'ân'a sırt dönmemizden kaynaklanmıyor mu?

[49] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 325.
[50] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 293.

Ashâbın birçok büyüğü ondaki ilmi seviyeyi ve derin anlayışı takdir edeceklerdi. Hz. Aişe annemiz bir hac sırasında insanların onun etrafında halkalar yapıp ondan bir şeyler sorduklarını görünce sevinmiş ve demişti ki: *"Vallahi! Ashâbdan hayatta kalanlar içerisinde Haccın menasikini en iyi bilen odur."*[51]

Sa'd b. Ebî Vakkas ise: *"İddia ederim ki ben,* İbn *Abbâs'tan daha anlayışlı, daha akıllı, daha bilgili ve daha ahlaklı hiçbir kimse görmedim."* [52] diyecekti.

Abdullah b. Mes'ûd ise bir gün şöyle diyecekti: *"Eğer o yaşça bizimle aynı olsaydı, nicelerimizi ilimde geçerdi."* [53]

Aranan Adam

Böyle bir ilmin sahibi olduğu için Hz. Ömer devrinden itibaren hep aranan adam olmuştur. Genişleyen İslâm coğrafyasının dört bir yerinden ondan ilim almaya, fetva sormaya gelen insanlar olmuştur. İbn Abbâs ise tam bir alim olarak, öyle kendini ağırdan satmaz, millete hava atmaz, ilminden dolayı büyüklenmez, satmaz, cömertçe ilminden insanları nasiplendirirdi.

Talebelerinden Ebû Salih naklediyor:

"Bir gün İbn Abbâs'ın evine doğru geldim, ne göreyim yüzlerce insan evin kapısında durmuş, ondan bir şeyler öğrenmek için bekliyorlar. İçeriye girdim, dışarıda olanları ona haber verdim. Kalktı abdest aldı, evinin büyük odasının üst köşesine oturdu. Dedi ki: "Çık dışarı! Kur'ân'ın te'vili ve tefsiri için soruları olanları içeriye al!" Çıktım dışarı: "Kur'ân konusunda sorusu olan gelsin dedim" onlarca insan içeriye girdi. Hepsinin soruları vardı; sordular, hepsine cevaplar verdi. Onlar çıktı; "Şimdi helal, haram -yani fıkıh- konusunda soruları olanları içeriye al" dedi. Onlar geldi. Sonra: "ferâiz (miras hukuk) hakkında sorusu olanları" dedi. Onlar geldi ve çıktılar. Sonra:

[51] İbn Sa'd, *Tabakât,* VI, 332.
[52] İbn Kesîr, *el-Bidâye,* VII, 87.
[53] İbn Sa'd, *Tabakât,* VI, 330; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1076.

"Arapça ve şiir hakkında soruları olanları al" dedi. Onlar da geldi ve sordular. Ben onun ilmine, zekâsına, hafızasına hayran kalmıştım.[54]

İşte İbn Abbâs böyle biri idi; her dönemin aranan adamı idi. ...

Zor Günlerde, Zor İşlerde

Hz. Osman, muhasara altında iken onu hac emiri olarak gönderiyor; bu da onun Hz. Osman katındaki değerin ne olduğunu bize gösteriyor. Hz. Ali'nin hilafet yılları gelince o zorlu yıllarda hep amcasının oğlu Ali'nin yanında yer alıyordu. Cemel'de Sıffin'da, Hakem olayında Nehveran'da ve Hz. Ali'nin şehit edilişinde... Hz. Ali'nin İslâm tarihinin en zorlu topluluklarından biri olan Haricilerle mücadelesinde hep İbn Abbâs en öndedir.

Biliyorsunuz, bidâyette Haricilerin büyük kısmı Hz. Ali'nin taraftarlarıydılar. Sıffın savaşının sonlarında galibiyete an kala, Şam tarafı Kur'ân sayfalarını mızraklarının ucuna takıp Kur'ân'ın hakemliğine çağrıda bulunduklarında, Hz. Ali askerlerine: "İnanmayın onlara, biz Kur'ân'ın anlaşılması için mücadele veriyoruz" dedi, ama ne yazık ki cehaletin gözlerini kapattığı Kufeliler bu hakikati göremediler. Bunun üzerine iki tarafın hakem tayin etmesi ve hakemlerin bu sıkıntılı hali çözmesi kararlaştırıldı. Muaviye b. Ebî Süfyan kendisine Amr b. Âs'ı hakem tayin etti. Hz. Ali ise kendisine İbn Abbâs'ı hakem tayin edecekti; ancak Kufeliler, İbn Abbâs senin amcanın oğludur; o olmaz deyip Ebû Musa el-Eş'arî'nin hakem olmasını dayattılar; Hz. Ali onların dediğini istemeyerek kabul etti.[55] Hakemler seçilip, mesele o anlık sükûnete erince bu sefer, aynı adamlar ***"Hüküm yalnız Allah'ındır"***[56] ayetini dillerine[57] dolayarak, 'Allah'tan başka hüküm verecek yokken Ali ve Muaviye hakem tayin ederek küfre girmiş, -hâşâ- kâfir olmuşlardır' demeye başladılar. Hz. Ali, ne yaptıysa bu cahil topluluğu ikna edemedi. En son İbn Abbâs, bunlara gidip görüşmek istedi; Hz. Ali önce göndermek istemedi, çünkü umudu kalmamıştı onların hakikate ulaşması adına, ama İbn Abbâs

[54] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 87.
[55] Taberî, *Tarîhu'l-Ümem*, V, 663.
[56] Yusuf 12/40.
[57] Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, I, 40.

ısrar edince izin verdi. İbn Abbâs'ı Haricilere gönderirken dedi ki: *"Onlarla Kur'ân üzerinden değil, sünnet üzerinden deliller ver, çünkü ayetlerin çeşitli manaları vardır, onlar seninle bu manalar üzerinden tartışıp dururlar."*[58] İbn Abbâs: "Ey Emire'l-Mü'minin! Biz ki Ehl-i Beytiz, Allah'ın kitabında hangi ayet, ne için, ne zaman, kimin üzerine indiğini bilenleriz. Nasıl olur bizlerle bu konuda tartışırlar" dedi.[59] Hz. Ali harici zihniyeti çok iyi tanıdığı için bu uyarıyı tekrarladı. Neticede İbn Abbâs, onların yanına gitti ve onlara neden Hz. Ali'yi tekfir ettiklerini sordu. Onlar dediler ki:

"Biz, Ali'yi şu üç şeyden dolayı tekfir ediyoruz:

1- O, hüküm sadece Allah'ın olmasına rağmen, hakem tayin ederek küfre girmiştir.

2- Birileri ile bizi savaştırdı; ama karşı tarafın ne malını ganimet saydı, ne onları esir aldı. Eğer onlar kafir idiyseler, malları ve canları bize helaldi, eğer kafir değillerse onlar mü'min idiyseler, bir mü'mini kasten öldürmek küfürden daha beterdir. Ali bunu yaparak da küfre girmiştir.

3- Hakem olayında Mü'minlerin Emiri sıfatı kendisinden kaldırılmıştır. Mü'minlerin emiri olmayan kafirlerin emiri olmuştur. [60]

İbn Abbâs bunların hepsini dinledi sonra dedi ki: Bunlar dışında bir sözünüz var mı? Onlar yok dediler. Bu sefer İbn Abbâs dedi ki:

1- Kur'ân'da onlarca ayet hakem tayinini söyler. İhramda iken avlanan hacının kefareti, iki adil hakemin avladığı hayvanın mislini tespit etmeleri gerekir ayetini [61]okudu. Karı-koca arasında anlaşmazlık olursa iki tarafın ehlinden birer hakem tayin edilsin ayetini[62] okudu. Bu ayetlerde gösteriyor ki hakem tayin edilir; hakem tayin etmek, Allah'ın hükmüne karşı gelmek demek değildir.

---

[58] Hz. Ali, Haricilerin delil olarak getirdiği ayeti duyunca şöyle söylemişti: *"Kelimetü hakk üride biha batıl/Kendisiyle batılın murad edildiği hak bir söz!"* Müslim, *Kitabü'z-Zekât,* 48.

[59] İbn Sa'd, *Tabakât,* VI, 339.

[60] İbn Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkı'in,* I, 163.

[61] Maide 5/95.

[62] Nisâ 4/35.

2- Ali, kafirlerle savaşmadı ki onların kanları ve malları size helal olsun. Cemel'de Ali, Hz. Aişe'yi esir alsaydı, hanginiz peygamberin hanımını kendisine cariye alacaktı. -Bunu deyince gözyaşları sel oldu.- Ali, hata eden mü'min kardeşleri ile savaşmak zorunda kaldığı için ne onların mallarını ganimet, ne onların kendilerini esir olarak gördü.

3- Ali, Emire'l-Mü'minin ifadesinden vazgeçtiği için küfre girdi, diyorsunuz. Efendimiz de (sas) Hudeybiye günü Resûlullah ifadesinden vazgeçmişti; -hâşâ- Efendimiz (sas) ne oldu şimdi?

Bu sözler öyle bir etkilemişti ki Haricileri, tarihçiler diyor ki 2000 kişi neredeyse tamamı söyledikleri sözlerden vazgeçerek, tevbe etmiş ve tekrardan gelip Hz. Ali'ye biat etmişlerdi. [63]

İşte bu hadise de İbn Abbâs böyle kilit bir rol oynamıştı.

İlim-Cihad Bütünlüğü

İbn Abbâs'ın ilmi kişiliğinin yanında gözden kaçırmamız gereken bir husus var ki bu tüm ilim taliplerine örnek olmalıdır. O ilim tahsil ederken, kendisine sadece kürsülerden, kütüphanelerden bir dünya kurup dış âlem ile bağını kesmez; çevresi ile ilgilenir, hele hele cihadı hiç terk etmezdi. Bakın biz onu ta Kuzey Afrika seferlerinde görüyoruz. Oradan Azerbeycan ve İran topraklarına, Cürcan seferlerinde, Taberistan'da ve İstanbul kuşatmasında.... [64] Yani o, onca ilminin yanında aynı zamanda elinde kılıç, altında at, dünyanın dört bir tarafına i'la-yı kelimetullahı götürmek için gayret eden bir mücahiddir de... Hz. Ali döneminde bir müddet Basra valiliği yaptığına da şahit oluyoruz. [65]

İbn Abbâs'ın çevresine karşı nasıl duyarlı olduğuna dair kaynaklarımızda şöyle bir rivayet aktarılır: Günler Ramazan'ın son on günü yani itikaf günleridir. İbn Abbâs da Mescid-i Nebevî'de itikaftadır. O günlerde Müslümanlardan biri mescide girer, selam verir İbn Abbâs'ın yanında oturur. İbn Abbâs bakar ki adamın hiç keyfi yok, yüzünden büyük bir üzüntü emaresi

[63] Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, III, 85.
[64] İ. Lütfü Çakan - Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbâs", *DİA*, I, 76.
[65] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1079.

var; hemen adama sorar: "Ey Kardeşim! Nedir bu halin? Seni bu hale sokan bir sıkıntın mı var?" Adam der ki: "Evet, Ey Resûlullah'ın amcasının oğlu! Falanca Müslümana borcum vardı. Günü geldi, ama ne yaptımsa ödeyemedim. Şu kabirde yatan zatın hakkı için o borcu ödemeye şu an için imkânım yok! Ama o kardeşime de bunu söyleyecek yüzüm yok! Ne yapacağımı bilmiyorum, bunun için üzgünüm" diyor. İbn Abbâs, bir alim, yüzlerce işi var ve itikafta; ama duyarlı, ama sevap kapma adına hassasiyeti var, diyor ki: "Benim gidip alacaklınla konuşup, borcunu ileri bir tarihe ertelememi ister misin?" Adam sevinçle: "Evet!" der; sonra der ki: "Ama sen itikaftasın, çıkarsan mescitten itikafın bozulur." İbn Abbâs der ki: *"Şu kabirde yatan zat bir gün demişti ki:* **'Bir Müslüman'ın sıkıntısını giderip, onun ihtiyacını karşılayan kimse 10 sene itikâfta kalmış gibi sevap kazanır.'** *Ben bir itikâfımı bozup, on itikâf sevabı almak isterim."* [66] Hasassiyet budur işte; gider alacaklıyı bulur ve borcun vadesini uzatarak mescide geri döner. Âlim bu, rehber bu, önder bu...

Vefatına Doğru

Tarihler Hicretin 61. yılını gösterdiğinde İbn Abbâs, Hz. Hüseyin'in karşısında onu Kûfe'ye gitmemesi için ikna etme adına çırpınmaktadır. Ama Hz. Hüseyin, ümmetin kefareti olarak Kerbela'ya gidecek orada şehit olacaktı. O elim haberi alan İbn Abbâs günlerce ağlayacak; öyle ağlayacak öyle ağlayacaktı ki gözleri ağlamaktan görmez olacaktı. 7 sene İbn Abbâs, Kerbala Kerbala, Hüseyin Hüseyin deyip gözyaşı dökecekti.

O günler Taif'e gitmişti. Vefatına yakın bir zaman bir göz hekimi onun yanına gelmişti. Gözlerini tedavi etmiş; 'eğer bir hafta yataktan kalkmaz, namazlarını da ima ile kılarsan, yapacağım tedavi gözlerini iyileştirir' demişti. Ama İbn Abbâs: *"Hayatımın son devresinde üzerimde namaz borcu olarak ölmek istemem demiş"* [67] ima ile namazlarını kılmak istememişti. Aslında ruhsat vardı; olduğunu o herkesten daha iyi biliyordu; ama o ruhsatı son demlerinden kullanmak istemiyordu. Bu da ona has bir hassasiyetti. O da bu

[66] Beyhâkî, *Şu'âbü'l-İmân*, III, 424, 425.
[67] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 293.

manada bir namaz kahramanı idi; diğer sahâbîler gibi... Netice de Hicretin 68. yılında, 70 yaşlarında Taif'te vefat edecekti. Cenazesine binlerce insan katılacak, namazını Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. Hanefiyye kıldıracak ve Taif'te toprağa verilecekti.[68] Kabri oradadır; adına yapılmış bir mescidin hemen yanı başındadır.

Vefat anlarını anlatan kaynaklarımız [69] şöyle bir bilgi verirler. Abdullah b. Abbâs vefat edince beyaz bir kuş (güvercin) gelip, onun na'şının içersine girdi ve sonrasında kayboldu. Kabrine konulduğu zaman, birinin şu ayeti okuduğu duyuldu: ***"Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!"*** [70]

Geriye inanılmaz bir ilim, yüzlerce talebe, naklettiği 1660 hadis ve örnek alınması gereken bir hayat bırakarak gidecekti. Allah ondan ebeden ebeden razı olsun.

Onun vefatını duyunca Câbir b. Abdullah şunu diyecekti: *"İnsanların en alimi, en halimi vefat etti. Bu ümmet onun vefatı ile yeri doldurulamayacak bir insan kaybetti."*[71]

Tabiînin büyük imamlarından ve İbn Abbâs'ın ise gözde talebelerinden Mesrûk ise İbn Abbâs için şöyle diyecekti: "Ben İbni Abbâs'ı gördüğümde 'İnsanların en güzeli', konuşmaya başladığında 'İnsanların en fasihi', bir konu hakkında açıklamalarda bulunduğunda da 'İnsanların en bilgilisi odur' derdim." [72]

Onun hakkında çok şey söylenir de onun kendisi hakkında söylediği bir söz ile sözlerimizi nihayete erdirelim, ancak bu sözün mesajını inşallah hepimiz üzerlerimize alalım. Diyor ki o büyük sahâbî: *"Bazen Kur'ân'dan okuduğum bir ayet beni öyle sarsar ki anında derim ki keşke diğer mü'min kardeşlerim de bu mesajları anlasalardı. Bir kardeşimin bahçesine yağmur yağsa, bereket hasıl olsa ve o çok mahsul alsa öyle sevinirim ki sanki ben o mahsulü elde*

[68] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 342.
[69] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1081; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 347.
[70] Fecr 89/27-30.
[71] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 93.
[72] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1080.

etmiş gibi olurum. Duysam ki falanca yerde adil bir hâkim var, adaletle hükümler veriyor, öyle bir sevinirim ki sanki benim hakkımda adilce hükümler verilmiş gibi olurum." [73]

Bu sözlerinin temel mesajı umarım iyice anlaşılmıştır? İbn Abbâs, aslında yüreğindeki hased duygusunu tamamen çıkarttığını söylüyor ve bu kötü hasletten kurtulduğu için İbn Abbâs olduğunu âleme duyuruyordu. Allah'tan hakkı ile korkan asla hasedi yüreğinde barındırmaz. İşte İbn Abbâs gerçek bir âlim olarak büyük bir haşyet ile hasede dair ne varsa yüreğinden atıp çıkarmış, bunu da bizlere tavsiye etmiştir.

Rabbim bizlere de gerçek manada ilimler nasip eylesin. İbn Abbâs gibi hakikatin yolcusu etsin. Fehmimizi, anlayışımızı, kavrayışımızı, yaşayışımızı güzelleştirsin.

ABDULLAH B. ABBÂS'IN HAYATINDAN MESAJLAR

- Peygamberinin rüyasını ve hedefini, kendine emel olarak belirle ki O'nun sesini ve sedasını, sessizliğe mahkûm etmeyesin.
- İlme karşı derin bir iştiyakın, ihsan şuurundan kaynaklanan sarsılmaz bir ihlâsın, şartlara takılmadan düzenli ve istikrarlı bir çalışman olsun ki gerçek manada talebe olabilesin.
- Salihlerin meclislerinden ve onların ayak izlerinden ayrılma ki onlar tarafından fark edilebilesin ve onlardan dua alabilesin.
- Gözünü haramlardan, kulağını dedikodulardan, yüreğini kötü duygulardan arındır ki safi bir dimağ ile Kur'ân ve Sünnet rahlesinin önüne oturabilesin ve gerçek manada istifade edebilesin.
- Hasedin Allah'a karşı haddi aşmak olduğunu unutma ki her durumda Allah'tan razı olasın ve her durumda Allah'ı razı etmek için gayret gösterebilesin.

[73] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1080.